

Kiss-Diófalvi Katalin – Kistrétiné Kiss Mónika

130 ÉVES AZ IGAZSÁGÜGYI MEGFIGYELŐ ÉS ELMEGYÓGYÍTÓ INTÉZET – EGY EGYEDÜLÁLLÓ INTÉZMÉNY TÖRTÉNETE A MAGYAR BÜNTETÉS- VÉGREHAJTÁSBAN

The Forensic Psychiatric and Mental Institution is 130 years old – The history of a unique institution in the Hungarian Prison Service

ÉVFORDULÓK

Az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézet (IMEI) alapításának 130. évfordulójára emlékezik 2026-ban. A tanulmány az intézet történetét mutatja be a jogtörténeti előzményektől napjainkig. A kóros elmeállapotú bűnelkövetők eltérő megítélésének alapjait az 1878. évi Csemegi-kódex teremtette meg, az elmeállapot megfigyelésére hivatott intézményként pedig 1896-ban jött létre a Letartóztatottak és Elítéltek Országos Megfigyelő és Elmegyógyító Intézete. Az intézet első igazgatója Moravcsik Ernő Emil volt, az akkori tudományos törvényszéki elmekórta és lélektan, a mai magyar forenzikus pszichiátria kiemelkedő alakja. A 130 év alatt az intézet számos szervezeti átalakuláson esett át, alkalmazkodva a változó jogi környezethez. Ma többépületes, 311 fő befogadására alkalmas intézetként komplex terápiás és reintegrációs tevékenységet folytat.

Kulcsszavak: IMEI, kényszergyógykezelés, forenzikus pszichiátria, szakmatörténet, évforduló

The Forensic Psychiatric and Mental Institution (IMEI) will commemorate the 130th anniversary of its founding in 2026. The study presents the history of the institution from its legal history to the present day. The foundations for the different judgment of mentally ill criminals were laid by the Csemegi Code of 1878, and the National Psychiatric and Mental Institution for Arrested and Convicted Persons was established in 1896 as an institution for monitoring mental health. The first director of the institution was Ernő Emil Moravcsik, a prominent figure in the scientific forensic psychiatry and psychology of the time, and in today's Hungarian forensic psychiatry. Over the past 130 years, the institution has undergone numerous organizational transformations, adapting to the changing legal environment. Today, as a multi-building institution capable of accommodating 311 people, it carries out complex therapeutic and reintegration activities.

Keywords: IMEI, compulsory medical treatment, forensic psychiatry, professional history, anniversary

Bevezetés

Az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézet (a továbbiakban: IMEI) 2026-ban ünnepli alapításának 130. évfordulóját. Az IMEI a magyar büntetés-végrehajtási szervezet egyik legkülönlegesebb intézete, amelyben sajátos módon ötvöződik a klasszikus pszichiátriai gyógykezelés és a büntetés-végrehajtási tevékenység. Fennállásának 130 éve alatt az IMEI az igazságügyi elmegyógyászat hazai központjává vált, a szerepe egyedülálló. Jelen tanulmány célja, hogy az évforduló alkalmából átfogó képet nyújtson az intézet történetéről, fejlődéséről, valamint a fogvatartásban és gyógykezelésben bekövetkezett változásokról.

Jogtörténeti előzmények

A Csemegi-kódex és az „elmebeteg bűnelkövetők” kérdése

Az IMEI létrejöttének megértéséhez elengedhetetlen a XIX. század végi jogalkotási környezet áttekintése. Az első magyar büntető törvénykönyv, az 1878. évi V. törvény-cikk – amelyet kodifikátoráról Csemegi-kódexnek neveztek el – 1880. szeptember 1-jén lépett hatályba. Csemegi Károly a kódex elkészítésekor figyelembe vette a belga és az olasz javaslatokat, valamint korának kriminológiai kutatásait, amelyek arra indították, hogy az elmebeteg bűnelkövetők más elbírálás alá kerüljenek, mint az épelméjű bűnözők (bv.gov.hu|b, é. n.).

A Csemegi-kódex 76. §-a úgynevezett vegyes módszert alkalmazott a beszámítási képesség megítélésakor: egyrészt vizsgálta, hogy az elkövető „elmebetegségében zavart” volt-e (orvosi szempont), másrészt azt, hogy ennek következtében rendelkezett-e „akaratának szabad elhatározási képességével” (jogi szempont). A törvény azonban nem alkalmazott büntetőjogi következményt a beszámíthatatlan elkövetőkkel szemben – fel kellett menteni őket. Ez a megoldás jelentős közbiztonsági kockázatot hordozott, mivel rendkívül magas volt a visszaesés lehetősége (Kőhalmi, 2012).

A kódex hatálybalépését követően a gyakorlatban három elkövetői csoport igényelt speciális intézményi elhelyezést: az elmebeteg gyanúsítottak és bűnelkövetők, a kétes elmeállapotú előzetesen letartóztatottak és vizsgálati foglyok, valamint a jogerősen szabadságvesztésre ítélték, akiken az elmebetegség jelei mutatkoztak. E három csoport ellátására született meg az IMEI létrehozásának gondolata.

Az intézet alapítása és korai évtizedei

A megalapítás körülményei

A Budapesti Királyi Törvényszék Lőportár dűlői fogháza mellett – a mai Budapesti Fegyház és Börtön területén – 1894 és 1896 között Wagner Gyula tervei alapján egy modern fogházegyüttes épült. Ennek részeként – a 60789/1896. számú igazságügyminiszteri rendelet alapján – 1896-ban megkezdte működését a Letartóztatottak és Elítéltek Országos Megfigyelő és Elmegyógyító Intézete, amely a Királyi Országos Gyűjtőfogház mellett önálló intézményként funkcionált (bv.gov.hu|b, é. n.).

Az intézet kezdetben 70 ágygal működött, a kor színvonalának megfelelő kis kórtermi zárkákkal, néhány nagy kórteremmel, külső foglalkoztató helyiségekkel és egy laboratóriummal. Fő feladata az odaszállított elmebeteg gyanúsítottak és bűnelkövetők megfigyelése és megőrzése volt.

Moravcsik Ernő Emil, az alapító igazgató

Az intézet első igazgatójává Moravcsik Ernő Emilt (1858-1924) nevezték ki, aki a megnyitástól 1908-ig vezette az IMEI-t. Moravcsik 1887-től a Budapesti Királyi Törvényszék szakértő pszichiátereaként tevékenykedett, majd 1892-ben az igazságügyi elmekórtan és lélektan tanára lett a Budapesti Tudományegyetemen. Törvényszéki szakértőként feladata az elmebeteg elkövetők felismerése és beszámítási képességük megítélése volt (Simmelweis Egyetem, 2026; Parcsami et al., 2024).

Moravcsik a magyar igazságügyi pszichiátria megteremtőjének tekinthető. Tudományos munkássága révén nemzetközi elismertségre tett szert; 1902-ben a budapesti orvosi egyetem pszichiátria professzorává nevezték ki, 1921-ben az egyetem rektora lett. Fő érdeklődési köre a pszichiátriai tárgyú és neurológiai kórképek, a neurodegeneratív és pszichotikus rendellenességek, és legfőképpen a törvényszéki pszichiátria volt. Számos kiemelkedő tanítványa közül Németh Ödön 1908-ban az IMEI igazgatójaként Moravcsik utódja lett.

Moravcsik Ernő Emil öröksége messze túlmutat az IMEI falain. Az általa megalapozott igazságügyi pszichiátriai szemlélet a bűnelkövetők elmeállapotának objektív, tudományos megítélésére törekszik, és máig meghatározza a magyar forenzikus pszichiátria működését. Az IMEI mint intézmény az ő szellemi hagyatékára épül, és az általa képviselt szakmai igényesség mércéül szolgál a mindenkori személyi állomány számára.

Szervezeti változások a XX. században

Névváltozások és átszervezések

Az intézet elnevezése többször változott annak története során, tükrözve a mindenkori jogszabályi környezet és a szervezeti struktúra alakulását. A 9052/1906. számú igazságügyminiszteri rendelettel az intézetet újjászervezték, nevét Igazságügyi Országos Megfigyelő és Elmeorvosító Intézetre változtatták. 1950-ben az intézet az Elmebetegek Biztonsági Intézete elnevezést kapta, elsősorban a megőrzés funkcióját ellátva (bv.gov.hu|b, é. n.).

A XX. század történelmi eseményei – a két világháború és a politikai rendszerváltozások – természetesen az IMEI működésére is hatással voltak, mely azonban máig megőrizte szakmai karakterét, és a változó politikai körülmények között is igyekezett betölteni gyógyító-megfigyelő funkcióját.

Az 1961. évi büntető törvénykönyv hatása

Fordulópontot jelentett az intézet életében az 1961. évi V. törvény a *Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről*, amely a Csemegi-kódexet felváltó új büntető törvénykönyvként megszüntette a biztonsági őrizet feladatát, és bevezette a kényszergyógykezelés intézményét. Az új szabályozás értelmében a kényszergyógykezelés elrendeléséről a bíróság határozott, végrehajtására pedig az erre a célra szolgáló külön egészségügyi intézetet – az Igazságügyi Országos Megfigyelő és Elmeorvosító Intézetet – jelölték ki. A kényszergyógykezelés bevezetése jelentősen megnövelte a beteglétszámot, és az addig alacsony telítettség többszörösére emelkedett (bv.gov.hu|b, é. n.).

A zsúfoltság enyhítése érdekében szükségessé vált egy kihelyezett osztály létesítése Márianosztrán. Ez az osztály egészen 1982-ig működött, amikor a beteglétszám alakulása lehetővé tette a megszüntetését. Az 1978. évi IV. törvény – az újabb büntető törvénykönyv – érdemben nem hozott létre új feladatokat az intézet számára, de megerősítette a kényszergyógykezelés intézményi kereteit.

Szervezeti önállóság és szakmai fejlődés

Az intézet szervezeti önállóságát a *kényszergyógykezelés végrehajtásának részletes szabályairól* szóló 5/1974. (VI. 16.) IM rendelet mondta ki, a 110/1975. (IK. 8.) IM utasítás alapján pedig a Szervezeti és Működési Szabályzata is létrejött (Laczkó, 1996). A szervezeti önállóság feltételei azonban még sokáig hiányoztak: a működés során fokozatosan tisztázódtak és bővültek azok a területek, ahol az intézet autonómiája indokolt volt. Más területeken fennmaradt a közös ügyintézés és az együttműködés a Budapesti Fegyház és Börtönnel (bv.gov.hu|b, é. n.).

Az önállósodási folyamat során az IMEI kialakította és differenciálta szakmai profilját. A zárt jellegű, országos hatáskörű büntetés-végrehajtási egészségügyi intézet működését kettős jogszabályi háttér határozza meg: a büntetés-végrehajtásra és az egészségügyre vonatkozó előírások egyaránt irányadók. Napjainkban az intézet az V. Agglomerációs Központ alárendeltségében működik.

A rendszerváltozás és a modern jogi keretek

Az 1989-es rendszerváltozás az IMEI működésére is jelentős hatást gyakorolt. A demokratikus átalakulással együtt a büntetés-végrehajtásban megerősödött az emberi jogok érvényesítése, a fogvatartottak jogainak védelme, valamint az európai normákhoz való igazodás igénye. A 90-es években lassan bekerültek az intézet gyakorlatába a modern terápiás elvek is, és tovább folytatódott az IMEI szervezeti és szemléleti átalakulása (Deli, 2023). A 2013. évi CCXL. törvény *a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról* – az úgynevezett Bv. Kódex – korszerű jogi kereteket teremtett a kényszergyógykezelés végrehajtásához. A törvény 318. §-a rögzíti, hogy a kényszergyógykezelés során a beteget az orvostudomány mindenkori állása szerinti szakszerű ellátásban kell részesíteni, állapotának romlását meg kell akadályozni, és egészségét mielőbb a lehetséges mértékig helyre kell állítani.

Az IMEI az elmúlt évtizedekben több uniós és hazai forrásból támogatott fejlesztési projektben is részt vett. A TÁMOP 5.6.3 pályázat keretében például ECDL START informatikai alapképzést szerveztek kényszergyógykezelést betegek számára, amelynek végén a résztvevők sikeres vizsgát tettek. E programok azt bizonyítják, hogy az intézet nyitott az innovatív megoldásokra és a betegek társadalmi reintegrációját szolgáló új módszerek bevezetésére.

Az intézet napjainkban

Szervezeti felépítés és infrastruktúra

Az IMEI ma is a Budapesti Fegyház és Börtön területén belül helyezkedik el, három épületből áll, befogadóképessége 311 fő. Az I. épület pszichiátriai rehabilitációs osztályain a kényszergyógykezelésre és előzetes kényszergyógykezelésre ítélt férfi és női betegek, valamint a kóros elmeállapotú elítéltek ellátása folyik. A II. épület a büntetés-végrehajtási intézetekben fogvatartottak pszichiátriai és neurológiai kivizsgálásának, az elmeállapot-megfigyelésre utaltak, illetve a bíróság által az IMEI-be rendelt letartóztatottak vizsgálatának, ellátásának ad helyet. A III. épületben kizárólag kényszergyógykezelésre ítélt férfi betegek ellátása történik (bv.gov.hu/a, é. n.).

Terápiás szemlélet, gyógyító munka

A törvény szerint a kényszergyógykezelés során a beteget az orvostudomány mindenkor állása szerinti szakszerű ellátásban kell részesíteni. A gyakorlatban a kezelés a személyzet összehangolt csapatmunkája révén valósul meg: az orvosi, pszichológiai, pszichopedagógiai, ápolói és szociális gondozói tevékenység egyaránt arra irányul, hogy a betegek rehabilitációja minél hatékonyabb legyen, így elbocsátásukat követően lehetővé váljon a társadalomba való visszailleszkedésük. A pszichiátriai rehabilitációs osztályokon a szakmai vezető az osztályvezető főorvos, aki az intézet orvosigazgatója által meghatározott, és a főigazgató főorvos által jóváhagyott szakmai koncepciónak megfelelően irányítja a betegekkel kapcsolatos terápiás munkát (bv.gov.hu|c, é. n.).

Szakpszichológiai tevékenység

A kényszergyógykezeltek betegek átlagosan öt-hat évet töltenek az intézetben, ami hosszú terápiás, pszichoterápiás folyamat megtervezésére ad lehetőséget. A kényszergyógykezelés alapja a gyógyszeres kezelés, amelyet egyéni és csoportos pszichoterápia, illetve szocioterápiás foglalkozások egészítenek ki. A csoportterápiás munka egymásra épülő lépésekben valósul meg, amely a betegeket a kezelés kezdetétől az elbocsátásig végigkíséri. A kezelés során alapvető fontosságúak azok a pszichológiai foglalkozások (például pszichoedukációs csoport), amelyek nélkülözhetetlen ismereteket nyújtanak a pszichiátriai betegségekről, az azokkal való együttéléstől és az azokhoz történő hatékony alkalmazkodásról. Az egyéni terápiák fókuszában a beilleszkedési nehézségek támogatásán és a pszichés betegséggel való megküzdésen túl az elkövetett bűncselekmény feldolgozása, a felelősség és a büntudat kezelése, valamint a szociális kapcsolatok helyreállítása áll.

A bv. intézetekből beutalt fogvatartottakra irányuló pszichológiai tevékenység elsősorban diagnosztikus jellegű.

Reintegrációs tevékenység

A sikeres reintegráció érdekében az IMEI reintegrációs tisztjei sajátos nevelési feladatokat látnak el. A tevékenység alapvető célja az, hogy a betegek a kényszergyógykezelés megszűntetése után a társadalomba visszailleszkedjenek. Ehhez az intézet számos olyan programot és foglalkozást biztosít, amelyek a társas együttlét és a közösségi kapcsolatok fejlesztését szolgálják. Az elmúlt években készségfejlesztő foglalkozások, kreatív terápia, sportfoglalkozások, filmklub, főző szakkör, kertészkedés, illetve az ünnepekhez és a kiemelt időszakokhoz kötődő intézeti rendezvények (például mise/istentisztelet, farsang, Mikulás- és karácsonyi ünnepség, költészet napja) szerepeltek a programok között.

Nemzetközi kontextus és jogi garanciák

Az IMEI működését nemzetközi szervezetek is figyelemmel kísérik. Az Európai Bizottság a Kínzás és az Embertelen vagy Megalázó Büntetések vagy Bánásmód Megelőzésére (CPT) rendszeres látogatásokat tesz a magyar büntetés-végrehajtási intézetekben, beleértve az IMEI-t is. Ezek tapasztalatai alapján ajánlásokat fogalmaznak meg a kényszer gyógykezelés körülményeinek javítására. Az Alkotmánybíróság és az ombudsman tevékenysége szintén hozzájárul a betegek jogainak megerősítéséhez, különösen a gyógykezeléshez való hozzáférés, a panaszjog és a bírósági felülvizsgálat területén.

Kitekintés

Az IMEI 130 éves története a magyar büntetés-végrehajtás és az igazságügyi pszichiátria fejlődésének tükröi. Moravcsik Ernő Emil úttörő munkásságától napjaink összetett terápiás szemléletéig az intézet folyamatosan alkalmazkodott a változó jogi, társadalmi és orvostudományi környezethez. A kezdeti megfigyelő-megőrző funkciótól a modern rehabilitációs és reintegrációs szemléletig vezető út azt bizonyítja, hogy az IMEI mindig képes volt megújulni, miközben hű maradt eredeti küldetéséhez: az igazságszolgáltatás és a gyógyítás szolgálatának összeegyeztetéséhez.

A XXI. század új kihívásokat is támaszt: a pszichiátriai betegségek spektrumának szélesedése, a társuló addikciós problémák megjelenése, valamint a társadalmi reintegráció egyre magasabb elvárásai folyamatos szakmai megújulást követelnek. Az IMEI 130 éves tapasztalata és elkötelezett személyi állománya azonban szilárd alapot jelent a kihívások kezeléséhez, a következő évtizedek építéséhez.

Felhasznált irodalom

- 5/1974. (VI. 16.) IM rendelet az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézet szervezeti önállóságáról és működéséről
1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekéről és vétségekről (Csemegi-kódex)
1961. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről
1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről
2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról
- Büntetés-végrehajtási szervezet hivatalos honlapja (bv.gov.hu[a, é. n.): Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézet – leírás. Online: <https://bv.gov.hu/hu/imei> (Letöltés ideje: 2026. május 27.)
- Büntetés-végrehajtási szervezet hivatalos honlapja (bv.gov.hu[b, é. n.): IMEI története. Online: <https://bv.gov.hu/hu/intezmenyek/imei/tortenet/> (Letöltés ideje: 2026. május 27.)
- Büntetés-végrehajtási szervezet hivatalos honlapja (bv.gov.hu[c, é. n.): Szakmai tevékenység. Online: <https://bv.gov.hu/hu/intezmenyek/imei/egyeb/> (Letöltés ideje: 2026. május 27.)
- Deli Éva (2023): Az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézet bemutatása. Börtönügyi Szemle, (3), 8-16.
- Kőhalmi László (2012): A kóros elmeállapot és a beszámítási képesség büntetőjogi szabályozása. Büntetőjogi Szemle, 31(3), 29-37.
- Laczkó János (1996): Egy évszázad - Az IMEI rövid története. Börtönügyi Szemle, (3), 98-99.
- Parcsami Gáborné – Réthelyi János – Simon Lajos (2024): Száz éve halt meg Moravcsik Ernő Emil, a Balassa utcai Ideg-és Elmeklinika alapítója (1858-1924). Psychiatria Hungarica, 39(3), 292-300.
- Semmelweis Egyetem Baráti Köre: Moravcsik Ernő Emil. Online: <https://semmelweis.hu/baratikor/galeria/teljes-nevlista/moravcsik-erno-emil/> (Letöltés ideje: 2026. május 27.)